

EESTI TEADUS- JA ARENDUSNÕUKOGU ISTUNGI PROTOKOLL nr 23

Toompeal

6. september 1999. a

Algus 16.00, lõpp 18.45

Juhataja: M. Laar

Protokollija: R. Kaarli

Võtsid osa TAN-i liikmed: O. Aarna, J. Aaviksoo, M. Arvisto, J. Engelbrecht, E. Ergma, Ü. Jaaksoo, M. Heidmets, A.-E. Kaasik, S. Kallas, S. Kivi, O. Kärt, R. Küttner, M. Laar, T. Lukas, M. Meri, I. Petersen, M. Pärnoja, R. Villems, A. Lepik von Wiren

Külalised: K. Kama, A. Koppel, T. Laasberg, K. Pajusalu, R. Vaikmäe

KAVANDATUD PÄEVAKORD:

1. Päevakorra ja eelmise istungi protokollide kinnitamine
2. Informatsioon Budapesti ülemailmsest UNESCO ja ICSU teaduskonverentsist "Teadus kahekümne esimeseks sajandiks - uued kohustused" (J. Engelbrecht)
3. Teadus- ja arendustegevuse 2000. aasta eelarvest, sh teadusraamatukogude finantseerimisest (T. Lukas)
4. Riiklik programm "Eesti rahvusliku tahtsusega loodusteaduslikud kollektsioonid aastateks 2000-2005" (esitaja Haridusministeerium)
5. Riiklik programm "Lõuna-Eesti keel ja kultuur aastateks 2000-2004" (esitaja Kultuuriministeerium, ettekandja K. Kama)
6. Teadusaparatuuri hankimisest Eesti ülikoolidele (Tartu Ülikooli Kuratooriumi otsus) (J. Aaviksoo)
7. Eesti teadus- ja arendustegevusalane väljapanek Hannoveri maailmanäitusel EXPO2000 (R. Küttner)
8. Eesti teadustegevuse kokkuvotte koostamise alused (O. Aarna)
9. H. Kruusi "Eesti ajaloo" I-III köite uusväljaanne, "Eesti ajaloo" IV-VII köite koostamine ja väljaandmine (T. Lukas).
10. Kohalalgatatud küsimused.

1. Päevakorra ning eelmise TAN-i istungi (1.03.1999) protokoll nr 21 kinnitamine.

Eelmise istungi protokoll otsustati kinnitada. Istungi juhataja M. Laar tegi ettepaneku käsitleda eelarvega seotud päevakorra punkti esimesena ning lühendada kavandatud päevakorda punktide seitse ja üheksa arvel.

TEADUS- JA ARENDUSNÕUKOGU OTSUSTAS:

1. Kinnitada Teadus- ja Arendusnõukogu 31. mai 1999. a. istungi protokoll nr. 22.
2. Jätta käesoleva istungi päevakorrast välja päevakorrapunktid seitse ja üheksa ning käsitleda eelarvega seotud punkti esimesena.

2. Teadus- ja arendustegevuse 2000. aasta eelarvest, sh teadusraamatukogude finantseerimisest (T. Lukas)

Istungi juhataja Mart Laar tutvustas tulevase aasta eelarve koostamise põhimõtteid. Riigieelarve üldmahuks on planeeritud 17 miljardit krooni. Selle põhiprioriteetideks on haridus, perede toimetulek, Eesti kaitsevõime tõstmine, tootmise, sh teadusmahuka, arendamine ja Eesti ekspordivõime tõstmine. Eesmärgiks ja samas põhiprobleemiks on riigieelarve tasakaalu viimine, kuna Eesti on elanud üle oma võimaluste. Vabariigi Valitsus loodab paremale koostööle teadlastega, et efektiivsemalt lahendada riigi ees seisvaid ülesandeid. Riigil oleks vaja rohkem tähelepanu pöörata omapoolsete prioriteetide püstitamisele teadus- ja arendustegevuses. Vabariigi Valitsus toetab põhimõtteliselt teadus- ja arendustegevusele võimalikult suurema summa eraldamist. Eesti Teadusfondi vahendid ei tohiks aastal 2000 oluliselt väheneda, samuti tuleks säilitada samal tasemel noorteadlaste koolitamiseks (doktoriõppeks) mõeldud teadustöö toetused.

Haridusminister Tõnis Lukas tutvustas praegu töös olevat teaduspoliitika dokumenti, mis võtab kokku riigipoolsed prioriteetsed teadus- ja arendustegevuse suunad. Dokument esitatakse arutamiseks Riigikogule. Vabariigi Valitsuse teadus- ja arenduspoliitika põhiseisukohad ning eelistused lähtuvad

koalitsioonilepingu põhiseisukohtadest, TAN-i ja eelmise valitsuse poolt heaks kiidetud Eesti teadus- ja

arendustegevuse strateegiast "Teadmistekeskne Eesti", riiklikust innovatsiooniprogrammist ning Riigikogu poolt heaks kiidetud Eesti infopoliitika põhialustest. Tõnis Lukas kinnitas, et Eesti edasilükkumine ilma efektiivse teadus- ja arendustegevuse poliitikata ning asjakohase rahastamiseta on võimatu. Ta avaldas lootust, et nii Eesti Teadusfondi kui ka Teaduskompetentsi nõukogu järgmistes koosseisudes on rohkem riigipoolseid (ministeeriumide) esindajaid. Tõnis Lukas informeeris, et Haridusministeerium on leidnud võimalusi teaduseelarve kärpete vältimiseks. Probleem on veel teadusraamatukogud, nende funktsioonid ja rahastamine pole kooskõlas. Haridusministeerium püüab välja töötada optimaalset lahendust.

J. Aaviksoo rõhutas, et Haridusministeeriumi poolt kavandatud teadus- ja arenduspoliitika dokument on jätkuks senisele TAN-i ja valitsuse teaduspoliitikale. Samas peaks ka TAN-i tegevus selles suunas muutuma efektiivsemaks (pigem võiks arutluse all olevaid teemasid ja otsuseid vähem olla). Tõsiseks probleemiks on lõhe teaduse ja tööstuse/ettevõtluse (erasektori) vahel, kuid Eesti pole siinjuures erand, sest see on omane pea kõikidele Kesk- ja Ida-Euroopa maadele. Ühiskondliku tellimuse täitmiseks peaks julgemini kasutama sihtfinantseerimist. Eesti Teadusfond tegutseb õigetel alustel ja on rahvusvaheliselt aktsepteeritud, kuid tema poolt avaliku konkursi korras eraldatud uurimistöö grandid võiksid rahaliselt suuremad olla. Ministeeriumite haldusalas olevate instituutide poolt tehtav teadus peaks veelgi rohkem olema seotud ministeeriumide (riiklike) prioriteetidega.

Edasises arutelus osalesid: J. Engelbrecht, O. Aarna, M. Laar, R. Villems, I. Petersen.

TAN soovitas:

- Nii Haridusministeeriumil, ülikoolidel kui ka teadust finantseerivatele institutsioonidel pöörata teadlaste ja õppejõudude järelkasvu tagamiseks erilist tähelepanu noorteadlaste koolitamisele, luues kõik tingimused üliõpilaste, magistrandide, doktorantide ja järel doktorite kaasamiseks kõrgetasemeliste sihtfinantseeritavate teemade ja grantilepingute täitmisel ning säilitades samal tasemel noorteadlaste koolitamiseks (doktoriõppeks) mõeldud teadustöö toetused.
- Teaduse sihtfinantseerimisel ja grantfinantseerimisel arvestada rohkem nn ühiskondlikku tellimust teadus- ja arendustegevusele.
- Majandusministeeriumil teaduse, rakendusuuringute ning tööstuse vahelise sideme tugevdamiseks konkretiseerida ja määrata olulised innovaatilised suunad tööstusharude arenguprogrammides.
- Vabariigi Valitsusel, arvestades teadusuuringuteks ja innovatsiooniks sõlmitud lepingute rahastamise mahajäämust Euroopa Liidus normaalseks peetavast tasemest, kasutada riigieelarve piiratud võimaluste kõrval ka Euroopa Liidust eraldatud ressursse, eriti struktuurfondide võimalusi.
- Vabariigi Valitsusel säilitada teaduseelarve aastaks 2000 vähemalt 1999. a. tasemel ning püüda realiseerida Eesti Innovatsioonifondi finantseerimist vastavalt innovatsiooniprogrammile, mis on heaks kiidetud nii TAN-i (protokoll nr. 18, 04.05.98) kui ka Vabariigi Valitsuse poolt (protokoll nr. 25, päevakorrapunkt nr. 6, 09.06.98).

Teadus- ja Arendusnõukogu sekretariaadile tehti ülesandeks valmistada järgmiseks TAN-i istungiks ette ülevaade eelstruktuurfondidest ja Eesti ettevalmistustest nende kasutamiseks.

3. Informatsioon Budapesti ülemaailmsest UNESCO ja ICSU teaduskonverentsist "Teadus kahekümne esimeseks sajandiks - uued kohustused" (J. Engelbrecht)

Akadeemik Jüri Engelbrecht tutvustas UNESCO egiidi all toimunud ülemaailmsel teaduskonverentsil "Teadus kahekümne esimeseks sajandiks – uued kohustused" (26. juuni – 1. juuli 1999) vastu võetud "Deklaratsiooni teadusest ja teadustulemuste kasutamisest" ning "Tegevuskava – raamid tegutsemiseks teadustulemuste kasutamisel". Mõlemad dokumendid määratlevad teaduse, tehnika ja tehnoloogia rolli riikide ja regioonide arengus. Teemad, mida antud dokumendid puudutavad on: teaduse roll ühiskonnas; alusuuringute tähtsus; arendustegevus ja innovatsioon; teaduspoliitika ja

prioriteetid; teadus- ja arendustegevuse finantseerimine; rahvusvaheline koostöö; teadlaste vastutus; edasine tegevus. Dokumentidega võib lähitulevikus tutvuda Eesti Teaduste Akadeemia ning Teadus- ja Arendusnõukogu interneti kodulehekülgedel.

TEADUS- JA ARENDUSNÕUKOGU OTSUSTAS:

3. Võtta teadmiseks ülemaailmse teaduskonverentsi "Teadus kahekümne esimeseks sajandiks - uued kohustused" (26.06 - 01.07.1999, Budapest)) deklaratsioon ja tegevuskava.
4. TAN-i sekretariaadil informeerida UNESCO't Eesti tegevusest teadus- ja arendustegevuse poliitika väljatöötamisel ja rakendamisel.
5. Toetada ülemaailmse teaduskonverentsi initsiatiivi, esitada UNESCO 30. Peaassambleele täiendus (30C/5) teadusstrateegiaid käsitleva tegevuse lülitamisest programmi ja eelarvesse.

4. Riiklik programm, "Eesti rahvusliku tähtsusega loodusteaduslikud kollektsioonid" projekt aastateks 2000 - 2005 (R. Vaikmäe)

R. Vaikmäe andis ülevaate programmist. Loodusteaduslikud kogud on osa rahvuslikust rikkusest ja kultuuripärandist ning peavad säilima. Programm annaks võimaluse likvideerida probleemid, mis on olnud viimaste aastate jooksul seoses kogude säilitamise ja kasutamisega.

Arutelus osalesid M. Pärnoja, M. Laar, T. Lukas, R. Villems, Ü. Jaaksoo, R. Vaikmäe, J. Aaviksoo. Loodusteaduslikud kollektsioonid on teadus- ja arendustöös vajaliku infrastruktuuri osa, seega peaks neid finantseerima infrastruktuuri kuludest. Kui vaja, tuleks raha eraldada vastava viitega. See oleks ainus võimalus probleemi tegelikuks lahendamiseks, sest kogud peavad säilima märgatavalt kauem, kui igasuguse programmi mõeldav kestvus.

TEADUS- JA ARENDUSNÕUKOGU OTSUSTAS:

6. Soovitada Haridusministeeriumil loodusteaduslikud kollektsioonide finantseerimise probleemi lahendada infrastruktuursete kulutuste kaudu.

5. Riiklik programm "Lõuna-Eesti keel ja kultuur" aastateks 2000 - 2004 (esitaja Kultuuriministeerium, ettekandja K. Kama)

K. Kama andis ülevaate programmi kultuuri- ja regionaalpoliitilistest aspektidest. Seni paremini säilinud vähemuskeelte ja nendel baseeruva kultuurilise mitmekesisuse hääbumist on võimalik vältida vaid asjakohase riikliku poliitikaga murdekeelte küsimuses. Lõunaeeesti keel(te)na käsitletakse Mulgi, Tartu, Võru ja Setu murdeid. Programm näeb ette rea hariduslikke, kultuurilisi ja muid murdekeele jäädvustamist, säilimist ja arengut tagavaid meetmeid. Teadusuuringutest, mis hõlmavad ca 25% programmi mahust, andis ülevaate K. Pajusalu. Need hõlmavad lõunaeeesti keelt, kultuuri, folkloori, ajaloolist arengut. Vajalike uuringute läbiviimiseks on vaja riiklikku tellimust.

Arutelus osalesid R. Villems, K. Pajusalu, M. Heidmets, K. Kama, E. Ergma, I. Petersen, M. Laar, M. Pärnoja, S. Kivi, T. Lukas, J. Aaviksoo. Enamus sõnavõtnuid pidas programmi vajalikuks. Selgitati välja, et planeeritud tegevuskava ei kattu juba käigus olevate programmide ja projektidega. Rida tegevusvaldkondi kuulub Haridusministeeriumi haldusalasse, nii tuleb programmi initsiaatoril, Kultuuriministeeriumil, teha viimasega tõsist koostööd.

TEADUS- JA ARENDUSNÕUKOGU OTSUSTAS:

7. Toetada Kultuuriministeeriumi poolt esitatud riikliku programmi "Lõunaeeesti keel ja kultuur" 2000-2004 teadusuuringuid käsitlevat osa ning selle esitamist Vabariigi Valitsusele.

6. Teadusaparatuuri hankimisest Eesti ülikoolidele - Tartu Ülikooli Kuratooriumi otsus (J. Aaviksoo)

J. Aaviksoo andis ülevaate ülikoolides jt teadusasutustes valitsevast olukorrast. Olemasolevad väärtuslikumad seadmed ja aparaadid (maksumusega 0,1 - 10 mln kr) on soetatud kas Nõukogude ajal (seetõttu suures osas vananenud) või siis välisgrantide eest. Kuna Eesti finantseerimissüsteem on killustatud, ei ole märkimisväärselt olnud võimalik ajaga kaasas käia ja kaasaegseid seadmeid soetada. Seetõttu ei ole alati võimalik tagada nii ettevalmistatavate spetsialistide kui uuringute taset.

Arutelus osalesid S. Kallas, M. Pärnoja, J. Aaviksoo, R. Villems, S. Kivi ja M. Arvisto. Tõdeti, et tegelik rahaline probleem on väiksematel ülikoolidel ja teadusasutustel. TÜ ja TTÜ summaarne eelarve peaks üksikuid oste võimaldama, kuid ülikooli sees on erialapoliitiliselt väga raske mõnda eriala teiste arvel eelistada. Väiksematele asutustele peaks looma võimaluse koguda suuremate seadmete jaoks. Vaatamata sellele, et hinnalisele teadusaparatuurile raha eraldamine sihtotstarbeline eraldamine kätkeb endas liigse tsentraliseerimise ohtu, pooldasid seda ülikoolide esindajad.

TEADUS- JA ARENDUSNÕUKOGU OTSUSTAS:

8. Pidada vajalikuks riiklikke sihtotstarbelisi investeringuid kallihinnalise (maksumusega üle 500 tuh. kr) teadusaparatuuri soetamiseks ülikoolidele.

7. Eesti teadus- ja arendustegevuse kokkuvõtte koostamise alused (O. Aarna)

O. Aarna kommenteeris esitatud teadus- ja arendustegevuse kokkuvõtte maketti.

Lühikeses arutelus osalesid M. Laar, J. Engelbrecht, R. Villems ja A. Koppel. Arutelus puudutati ülevaate sihtgruppi, peeti vajalikuks hõlmata ammendavalt ka ministeeriumide teadus- ja arendusasutustes tehtavat ning tõdeti, et Eestis puudub kõikehõlmav teadus- ja arendustegevuse alane andmebaas.

Kokkuvõtte koostamist hakkab koordineerima TAN-i sekretariaat.

TEADUS- JA ARENDUSNÕUKOGU OTSUSTAS:

9. Võtta esitatud Eesti teadus- ja arendustegevuse kokkuvõtte makett aluseks eelneva perioodi kokkuvõtte koostamisel.

8. Kohalalgatatud küsimused.

Kohalalgatatud küsimusi ei olnud.

M. Laar
TAN-i esimees